

Justitiedepartementet

Remissvar avseende SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord

Sammanfattning

Länsstyrelsen Östergötland välkomnar att utredningen återkommande uppmärksammar personer som lever i en hedersrelaterad kontext.

Länsstyrelsen anser även:

- Att det ytterligare behöver belysas hur de nya straffbestämmelserna ska anpassas för att vara tillämpliga även när den utsatta till exempel lever i en hederskontext och/eller har en funktionsnedsättning.
- Att en annan benämning än "barnfridsbrott" bör övervägas.

Övergripande om kopplingen till hedersrelaterat våld och förtryck

Inledningsvis vill Länsstyrelsen betona behovet av att, när det gäller såväl självmord som barn som bevittnar brott mellan närstående, synliggöra de särskilda omständigheter som kan förekomma i en hederskontext. Länsstyrelsen menar att det är viktigt att vid utformning av förslag på området ta hänsyn till målgruppen utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och förvissa sig om att den föreslagna lagstiftningen i praktiken även kommer att omfatta denna målgrupp.

Allmänna Barnhuset har i rapporten "Det är mitt liv!" undersökt sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner. Kartläggningen visar samband mellan att inte få välja sin framtida partner och såväl självmord som att uppleva våld mellan närstående:

Det var vanligt med självska debeteende (24 % jämfört med 10 % bland elever som får välja själva) och självmordstankar (36 % jämfört med 17 % bland elever som får välja själva) och var femte elev som inte fick välja framtida partner hade mått så dåligt att hen försökt ta sitt eget liv.¹

Av de elever som inte själva fick välja sin framtida partner hade 40 procent upplevt att en förälder utövat våld mot den andre föräldern (jämfört med 13 % av andra elever).²

Bland eleverna som inte får välja partner rapporterade dessutom 36 procent att vuxna i deras familj har slagit ett eller flera syskon och hälften av dessa uppger att detta hänt vid flera tillfällen. Bland elever som själva får välja partner är det tio

¹ Jernbro, C och Landberg, Å, *Det är mitt liv!*, Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2018, sid 17.

² Allmänna Barnhuset (2018), sid 15.

procent som uppgav detsamma och endast 2,5 procent av dem rapporterade att det hänt flera gånger.³

Vidare vill Länsstyrelsen bekräfta utredningens observationer kring att ”gruppen barn som upplever våld mellan närstående i vissa fall kan vara osynlig i myndigheternas hantering”⁴. Till Länsstyrelsens nationella stödtelefon ringer yrkesverksamma för rådgivning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck, barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstypning. Utöver de direkt utsatta som samtalen främst rör nämns även barn eller syskon till den utsatta, som sannolikt kan ha bevittnat brott men vars situation inte utretts och stöd inte har satts in. Under 2018 var dessa personer 630 till antalet och under första halvåret 2019 339 stycken.⁵ Erfarenheter från stödtelefonen stämmer väl överens med det utredningen skriver om att barn som bevittnat våld inte utreds i tillräckligt stor utsträckning, inte får de stödinsatser de är i behov av samt att barnets perspektiv och upplevelser alltför ofta saknas i de utredningar som görs.

10 Utredningens analys, överväganden och förslag

10.2 Barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående

10.2.3 En särskild straffbestämmelse

Länsstyrelsen välkomnar förslaget och anser att utredningens resonemang avseende förslaget är väl underbyggda. Länsstyrelsen är mycket positiv till att mindre fokus ska ligga på att bevisa de negativa reaktionerna hos det enskilda barnet, och att lagstiftningen istället ska vila på kunskap om hur barn typiskt sett drabbas av att bevittna våld mellan närstående. Det är även viktigt utifrån utsatthet i en hederskontext att inte tillämpa en för snäv definition av närstående, utan ha i åtanke att den som utsätter kan vara till exempel morbror/farbror, faster/moster, kusin eller ibland även än mer avlägsna släktingar.

Vidare delar Länsstyrelsen utredningens uppfattning om att även yngre barn eller barn som av andra skäl inte alltid kan formulera sina upplevelser måste omfattas av den nya lagstiftningen. Det gäller till exempel barn och unga med vissa funktionsnedsättningar som kan ha svårare att uttrycka de känslor, trauman eller men de har fått av att bevittna våld. Vissa barn har också svårare att berätta om eller bevisa att de själva har utsatts för våld. Länsstyrelsen instämmer därför i utredningens bedömning av att det inte bör ställas något krav på direkt skadeeffekt. Detta är särskilt viktigt för barn som på grund av olika funktionsnedsättningar inte kan uttrycka eller bevisa på vilket sätt upplevelsen av våldet har påverkat dem.

Länsstyrelsen menar samtidigt att det är viktigt att den föreslagna lagstiftningen och barnets status som brottsoffer också får genomslag i tillämpningen av befintlig lagstiftning. Det gäller till exempel rättsväsendets bedömningar kring vårdnad och umgänge, där barn kan tvingas till umgänge med vårdnadshavare som begått de brottsliga handlingarna trots den otrygghet det skapar. Det påverkar också barnets förutsättningar att fritt kunna berätta om sin situation och uttrycka sin åsikt. Länsstyrelsen anser att de myndigheter och yrkesverksamma som möter

³ Allmänna Barnhuset (2018), sid 11.

⁴ SOU 2019:32, sid 216.

⁵ Antalet utsatta personer var under samma perioder 1081 respektive 568 stycken.

utsatta barn i större utsträckning behöver se att relationen barn-vårdnadshavare i dessa fall också handlar om offer och förövare.

Länsstyrelsen vill i sammanhanget även betona att det ur ett barnrättsperspektiv är orimligt att tiden till beslut om vårdnadsöverföring ofta är lång, när en förälder har avlidit till följd av brott begånget av den andra vårdnadshavaren. Länsstyrelsen efterfrågar vidare utredning kring hur detta kan åtgärdas.

10.2.4 Vissa frågor om straffansvar för bevittnande

När det gäller förutsättningar för att det ska anses vara styrkt att ett brott har bevittnats, vill Länsstyrelsen lyfta vikten av att ha generösa och anpassade tolkningar av kriterierna ”sett eller hört” för att barn med funktionsnedsättningar inte ska ha sämre möjligheter att få rättsligt skydd och upprättelse. Vid bevisföring är det viktigt att skapa utrymme för att inhämta information på olika sätt. Barn har också olika kapacitet att identifiera det som hänt som våld. Dessa barn och ungas utsatthet och de konsekvenser som uppkommer ska inte tas på mindre allvar. Vi måste utreda ärenden som rör barn med kommunikationssvårigheter på ett sådant sätt att de kan komma till tals och få hjälp att förstå vad våld är.

Även när det gäller bevisföring i ärenden som rör bevittnande av hedersrelaterat våld och förtryck vill Länsstyrelsen framhålla att särskilda hänsyn måste tas. Det är inte alltid som brottet som bevittnas utgörs av en tydlig, avgränsad handling i form av exempelvis fysiskt våld. De brottsliga handlingarna kan även bestå av sådant som begränsningar, isolering och annat psykiskt våld samt tvångsgifte och bortföranden. Det är inte handlingar som vanligtvis diskuteras kopplat till barn som bevittnar våld, men som inte desto mindre har en betydande påverkan på och får stora konsekvenser för andra barn i familjen. Länsstyrelsen menar att även dessa barn måste omfattas av den nya lagstiftningen.

10.2.6 Brottsrubricering och placering i brottsbalken

Länsstyrelsen ställer sig tveksam till utredningens förslag att benämna brottet som ”barnfridsbrott”. Begreppet barnfrid får anses innefatta betydligt mycket mer än att skydda barn från att bevittna våld mot närstående.

10.2.9 Skadestånd och brottsskadeersättning

Länsstyrelsen är positiv till att en ny straffbestämmelse innebär att barn som bevittnat brott mot närstående får rätt till skadestånd. Länsstyrelsen vill samtidigt, i likhet med utredningen, betona att ett avskaffande av brottsskadeersättningen för bevittnande inte får leda till att vissa barn som tidigare varit berättigade till ekonomisk kompensation nu blir utan.

10.2.10 Förstärkningar av barns rättsliga ställning utan att kriminalisera bevittnande

Länsstyrelsen instämmer i att en särskild företrädare för barn kan spela en viktig roll i att tillvarata barnets intresse i vårdnadshavares ställe. Vi delar dock utredningens bedömning att en straffbestämmelse rörande bevittnande av brott mot närstående är nödvändig för att ge tillräckliga förutsättningar att skydda barns rättigheter.

10.2.11 Ytterligare sätt att stärka den rättsliga ställningen för barn generellt

Länsstyrelsen instämmer i att lagstiftning inte är tillräckligt för att förbättra situationen för barn i dessa sammanhang, utan att det också krävs andra förbättringar i skyddet av och stödet

till barn. Särskilda företrädare kan spela en viktig roll, men det ställer också stora krav på deras lämplighet och kompetens.

När det gäller utbetalning av skadestånd till barnet menar Länsstyrelsen att det är mycket viktigt att hitta ett förfarande som, även på längre sikt, säkrar att pengarna i praktiken tillfaller barnet och inte kan förfogas av till exempel vårdnadshavare som utsatt barnet för brott. Frågor som då behöver lyftas är vart ett barns skadestånd ska betalas ut, vem som till exempel har behörighet att öppna ett konto för barnets räkning och vem som har rätt att disponera pengarna till dess att barnet fyller 18 år? Det behöver också klargöras om en särskild företrädare har befogenheter att spela en praktisk roll i detta.

Vidare delar Länsstyrelsen utredningens bedömning om behovet av att närmare utreda barnahusens verksamhet, till exempel utifrån vilken målgrupp de når och vilka insatser som ges. Det faktum att tillgången till stödinsatser inte ser likadan ut på alla Sveriges barnahus kan ytterligare försvåra situationen för vissa barn och det är av vikt att åtgärder för att utjämna skillnader i tillgång till stöd på barnahusen prioriteras.

10.3 Uppmaning att begå självmord

Länsstyrelsen tillstyrker utredningens förslag om att införa en straffbestämmelse kring uppmaning att begå självmord, och att även oaktsamhet kan leda till straffansvar.

Utredningen menar att straffbestämmelsen ska begränsas till de mest allvarliga uppmaningarna. Länsstyrelsen vill i sammanhanget belysa att för en person med viss funktionsnedsättning eller svår sjuklighet kan även mindre handlingar, som i andra sammanhang inte skulle betraktas som självmordsförsök, vara livshotande. Hänsyn behöver därför tas till den utsattes individuella förutsättningar när det gäller att avgöra vilka handlingar som kan räknas som självmord eller självmordsförsök.

Länsstyrelsen menar att ett begrepp som "utsatt belägenhet", som bland annat återfinns i lagstiftningen rörande äktenskapstvång, skulle kunna vara tillämpligt även i detta sammanhang. Det kan handla om att brottsoffret befinner sig i beroendeställning till gärningspersonen eller att brottsoffret har en intellektuell funktionsnedsättning, och då till exempel kan ha svårare att stå emot påtryckningar. Länsstyrelsen menar att personer som på detta sätt befinner sig i en utsatt belägenhet behöver uppmärksammas kopplat till utredningens resonemang kring särskilda omständigheter som medför en inte obetydlig risk för att personen som utsätts ska göra ett självmordsförsök. Det är också viktigt att förstå att det är en försvårande omständighet om det är en vårdnadshavare eller annan närstående som är den som uppmanar till självmord.

Vidare är Länsstyrelsen positiv till att personer som lever med hedersnormer uppmärksammas i utredningen. Dock ser Länsstyrelsen att utredningen kunde ha fört ett tydligare resonemang kring i vilken mån de lagda förslagen får betydelse för denna särskilda målgrupp.

När det gäller självmord i en hederskontext menar Länsstyrelsen att det är viktigt att uppmärksamma att de kan vara arrangerade, påtvingade eller begås självmant. I de senare fallen kan det ha utlösts av en livssituation där personen ifråga behöver hjälp att komma bort från en skadlig miljö, och kanske inte blir hjälpt av enbart mer traditionella insatser för att

förbättra det psykiska måendet. Det kan dessutom förekomma att vårdnadshavare underlåter eller till och med försvårar att ett barn med självmordstankar får adekvat vård.

Avslutningsvis, som tidigare nämnts, visar en rapport från Allmänna Barnhuset att det finns kopplingar mellan självmordsförsök och att inte själv få välja sin framtida partner. För att få ytterligare kunskap kring detta område menar Länsstyrelsen att uppmaning till självmord bör lyftas in i operationaliseringen av psykiskt våld vid genomförande av nationella och kommunala kartläggningar.

Ärendets beredning

I den slutliga handläggningen av detta ärende har, utöver beslutande, följande deltagit: Sakkunniga Negin Amirekhtiar, Hanna Linell, Christina Malmqvist, Bayan Nasih och Iman Nilsson, Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck, samt Alexandra Nörby, samordnare mänskliga rättigheter, vid Länsstyrelsen Östergötland.

Detta beslut har bekräftats digitalt och saknar därför namnunderskrifter.

Sten Olsson
T.f. länsråd

Matilda Eriksson
Sakkunnig hedersrelaterat våld och förtryck